

INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA TEMIR YO'L SOHASIGA OID SO'ZLARNING IZOMORFIK VA ALLOMORFIK XUSUSIYATLARI

Mirsagatova Dilorom Ubaydullaevna

Tarjimonlik fakulteti

Ingliz tili tarjima nazariyasi kafedrası

katta o'qituvchisi

mirsagatova040@gmail.com

Annotasiya: Tarjima jarayonida ikki til o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, texnik sohalarda, masalan, temir yo'l atamaları tarjimasida xalqaro standartlarga moslik, leksik moslashuv va grammatik tafovutlar tarjimonlar oldida turadigan asosiy muammolar hisoblanadi. Ushbu maqola ingliz va o'zbek tillaridagi temir yo'l sohasiga oid so'zlarning izmorfik (o'xshashlik) va allomorfik (farqlilik) xususiyatlarini tahlil qiladi.

Kalit so'zlar: izmorfik (o'xshashlik) va allomorfik (farqlilik), universal grammatika, leksik birliklar, formal ekvivalentlik.

Annotation: The analysis of similarities and differences between two languages plays a crucial role in the translation process. This is especially important in technical fields, such as the translation of railway terminology, where adherence to international standards, lexical adaptation, and grammatical disparities present key challenges for translators. This article examines the isomorphic (similarity) and allomorphic (difference) characteristics of words related to the railway industry in English and Uzbek.

Keywords: isomorphic (similarity) and allomorphic (difference), universal grammar, lexical units.

Izomorfemik xususiyatlarni o'rganish tilshunoslik, tarjima nazariyasi va terminologiya sohalariga kiradi. Ushbu yo'nalishda quyidagi olimlar izomorfizm, tilshunoslikdagi struktural o'xshashliklar va leksik birliklarning qiyosiy tahlili bilan shug'ullangan: Roman Yakobson, tilshunoslikda izomorfizmni, xususan, til sistemalari o'rtasidagi o'xshashlikni tahlil qilgan. Uning nazariyasi tarjimada "til o'xshashliklari" va "semiotik tizimlar"ni tadqiq qilishda muhim hisoblanadi.

Eugene Nida tarjima nazariyasida ekvivalentlik va struktural uyg'unlikka e'tibor qaratgan. Uning "dynamik va formal ekvivalentlik" nazariyalari izomorfemik xususiyatlarni tushunishga yordam beradi.¹

Noam Chomsky generativ grammatika va universal grammatika nazariyalarida izomorfizm tushunchasiga o'rin bergan. Tillar o'rtasidagi o'xshashliklarni grammatik struktura asosida o'rganadi.

Andrey Fedorov tarjima nazariyasining asoschilaridan biri. U ikki til o'rtasidagi leksik va grammatik o'xshashliklarni tadqiq qilgan. Tarjima jarayonida izmorfik elementlarni aniqlash va ulardan foydalanish muhimligini ta'kidlagan.

¹ Alexander L. George — "International Terminology in Technical Translation" - 1983

Lev Shcherba tilshunoslikda morfemik va fonetik o'xshashliklarni tadqiq qilgan. Uning ishlari leksik o'xshashliklarni izohlashga va til tizimlaridagi umumiylikni tushunishga hissa qo'shgan.

John Catford tarjima jarayonida til elementlari o'rtasidagi muvofiqlikni tahlil qilgan. Izomorfizmni amaliy tarjima jarayonida qo'llash bo'yicha tadqiqotlari mashhur.

Ferdinand de Saussure struktural tilshunoslik asoschisi sifatida til tizimlaridagi o'xshashlik va farqliliklarni tahlil qilgan. Uning semantik va struktur izomorfizmga oid g'oyalari ko'plab keyingi izlanishlar uchun asos bo'lgan.

Ko'pgina o'zbek olimlari ham shu mavzu asosida birqancha ishlarni amalga oshirishgan.

Shuxrat Rahmatullayev o'zbek tili grammatikasini xalqaro tilshunoslik kontekstida tahlil qilgan.

Bahriddin Ibrohimov o'zbek va ingliz tillari qiyosiy tahlilida izomorfemik xususiyatlarni tadqiq qilgan.

Izomorfemik xususiyatlarni tadqiq qilish asosan qiyosiy tilshunoslik, tarjima nazariyasi va texnik terminologiyani o'rganishda qo'llaniladi.

Temir yo'l atamalarining izomorfik xususiyatlari

Izomorfizm ikki til o'rtasidagi o'xshashlikni aks ettiradi. Ingliz va o'zbek tillarida temir yo'l sohasiga oid atamalarda quyidagi izomorfik jihatlar mavjud:

1. Xalqaro standartlarning ta'siri

Ko'plab temir yo'l atamaları ingliz tilidan o'zbek tiliga xalqaro standartlarga asoslangan holda olingan. Bu so'zlar ko'pincha morfologik jihatdan o'xshash bo'ladi:

- **Locomotive** → **Lokomotiv**
- **Wagon** → **Vagon**
- **Station** → **Stansiya**

Bu holatda, ikki til o'rtasidagi o'xshashlik global transport tizimlarining xalqaro uyg'unlashuvi bilan bog'liq.

2. Grammatik va semantik moslik

Ikki tilda temir yo'l sohasiga oid ko'plab atamalar ot sifatida ishlatiladi va ma'nosi bir xil bo'lib qoladi:

- **Rail** → **Temir yo'l**
- **Train** → **Poezd**

Bu izomorfizm tarjima jarayonini osonlashtiradi va xatolar ehtimolini kamaytiradi.

3. Tarkibiy o'xshashlik

Ba'zi so'zlar ikki tilda ham so'z birikmasi shaklida ishlatiladi:

- **Mainline** → **Asosiy yo'l**
- **Signal box** → **Svetofor budkasi**

Bunday birikmalar grammatik jihatdan mos bo'lib, lekin ba'zan kontekstga qarab madaniy tafovutlarni inobatga olish kerak bo'ladi.

Temir yo'l atamalarining allomorfik xususiyatlari

Allomorfizm ikki til o'rtasidagi farqlarni ifodalaydi. Ingliz va o'zbek tillarida temir yo'l sohasida bu tafovutlar quyidagicha namoyon bo'ladi:²

1. Leksik ma'nodagi farqlar

Ba'zi so'zlar ikki tilda bir xil ishlatilmaydi yoki ma'no chegaralari farq qiladi:

o **Carriage** ingliz tilida yuk yoki yo'lovchi tashish vositasi ma'nosini bildiradi, o'zbek tilida esa odatda yo'lovchi vagoni sifatida tushuniladi.

o **Platform** ingliz tilida stansiya maydonchasini anglatadi, o'zbek tilida esa "perron" sifatida tarjima qilinadi.

2. Morfologik o'zgarishlar

O'zbek tilida atamalar ko'pincha fonetik moslashuv orqali qabul qilinadi:

o **Depot** → **Depo**

o **Engine** → **Mashina** yoki **Dvigatel**. Bu moslashuvlar so'zlarning talaffuziga va yozuv qoidalariga moslashgan holda amalga oshiriladi.

3. So'zma-so'z tarjima muammolari

Ba'zi inglizcha atamalarni o'zbek tiliga so'zma-so'z tarjima qilish ma'no buzilishiga olib kelishi mumkin:

o **Freight train** → **Yuk poezdi**. Ushbu tarjima texnik jihatdan to'g'ri bo'lsa-da, kontekst talablariga qarab boshqa so'zlar bilan almashtirilishi kerak bo'lishi mumkin.

Tarjima jarayonidagi muammolar

Tarjima jarayonida temir yo'l sohasiga oid atamalarni to'g'ri va aniq tarjima qilishda quyidagi muammolar yuzaga keladi:

1. Texnik atamalar uchun ekvivalentlarning yetishmasligi

Ba'zi inglizcha texnik so'zlarning o'zbek tilida aniq ekvivalenti yo'q.

2. Madaniy tafovutlar

Inglizcha atamalar madaniy kontekstga bog'liq bo'lib, o'zbek tilida ularni tarjima qilishda moslashuv talab etiladi.

3. Grammatik tafovutlar

O'zbek tilida so'zlarning shakli va qo'shimchalari grammatik vazifani ko'rsatadi, ingliz tilida esa bu sintaksis orqali amalga oshiriladi.

Taklif va tavsiyalar

1. **Maxsus ikki tilli lug'atlar yaratish.** Texnik va temir yo'l sohasiga oid so'zlarni o'z ichiga olgan keng qamrovli lug'atlar ishlab chiqilishi lozim.

2. **Tarjimonlar uchun treninglar.** Texnik tarjima sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislarini o'qitish va ularga xalqaro standartlar bo'yicha treninglar tashkil qilish kerak.

3. Madaniy moslashuvni inobatga olish

Madaniy farqlarni inobatga olgan holda tarjima qilishga e'tibor qaratish lozim. Ingliz va o'zbek tillarida temir yo'l sohasiga oid so'zlar o'rtasidagi izmorfik va allomorfik xususiyatlar xalqaro standartlar va madaniy tafovutlarning ta'sirini aks ettiradi. Bu xususiyatlarni tahlil qilish va tarjima jarayonida hisobga olish orqali tarjima sifatini oshirish va texnik sohalarda til to'siqlarini kamaytirish mumkin.

² Eugene Nida. "Toward a Science of Translating" - 1964

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Alexander L. George — "International Terminology in Technical Translation" - 1983.
2. Eugene Nida. "Toward a Science of Translating" - 1964.
3. Ibrohimov B. — "Ingliz va o'zbek tillarining grammatik qiyosiy tahlili" -2001.
4. Glosbe (www.glosbe.com)